

Рецензија каталога изложбе: *Концентрациони логор Јасеновац 1941–1945. године*

Мира Радојевић

Филозофски факултет у Београду

Рецензија

УДК 341.322.5(497.13)(=163.41)(064)

DOI 10.7251/TOP2107177R

Поводом 75. годишњице пробоја последње групе логораша из Јасеноваца и ослобађања овог злогласног логора, колеге Тања Тулековић, виши кустос археолог, и Дејан Мотл, виши кустос историчар, припремили су мултимедијалну изложбу под радним насловом *Концентрациони логор Јасеновац 1941–1945. године*. У реализацији изложбе, која треба да буде отворена 22. априла ове године у Дому војске у Београду, учествује Јавна установа „Спомен-подручје Доња Градина“, основана 2003, у сарадњи са Министарством културе и информисања Републике Србије.

Према замисли аутора, изложбу би чинили документарни материјал, видео-материјал и изабрани предмети. Кроз неколико њених делова били би изложени: хронолошки преглед најважнијих догађаја у Европи и југословенској краљевини између два светска рата, стварање Независне Државе Хрватске (НДХ), са нагласком на доношењу расних закона и пратећој пропаганди, формирање и функционисање система јасеновачких логора од краја августа 1941. до 22. априла 1945. године. У том контексту посебна пажња посвећена је оснивању логора I – Крапје, логора II – Брочице, логора III – Циглана, логора IV – Кожара и логора V – Стара Градишка, Доњој Градини, судбини деце у логору, животу логораша, уништавању трагова злочина, пробоју логораша, раду Државне комисије за испитивање злочина, накнадним истраживањима, потрази породица за својим страдалим члановима, сећању на жртве и послератном међународном законодавству о злочину геноцида. Уз фотографије и изложене предмете (специјалне траке за обележавање Срба и Јевреја, жица за везивање логораша, окови, плакати,

новине, средства за убијање људи, усташке војне ознаке и слично), аутори су планирали да на неколико монитора прикажу и одабрани видео-материјал.

Пратећи део изложбе представља њен каталог, чији је саставни део ауторски текст Тање Тулековић и Дејана Мотла о јасеновачком логорском комплексу и његовој мучној историји. Написан је на основу доброг познавања архивских извора, објављених докумената, штампе, те старије и новије историографске литературе, настале у Југославији, Србији, Хрватској и Босни и Херцеговини. Посебно треба истаћи утисак да су колеге пажљиво пратиле шта је о НДХ и логорима у овој усташкој творевини писано последњих година, с обзиром на то да је приметно обновљено интересовање за истраживање садржаја Другог светског рата. Уз то, очито је да су се колеге према свим ауторима чије су радове користили односили са стручним поштовањем, коректно наводећи потребне библиографске податке и упуте на употребљену литературу. Наглашавамо и да се у оваквој врсти публикација све ређе налази научни апарат, а да је у овом случају он вишеструко користан, будући да сваки навод и фактографски податак чини проверљивим, а будуће истраживаче упућује на постојећу историографију, поготово новијег порекла.

Пишући текст о јасеновачком логорском комплексу, колеге Тања Тулековић и Дејан Мотл сачинили су прегледан и јасан резиме најзначајнијих догађаја и појава из неколико година његовог постојања, као и потоњих збивања, везаних за различите истражне поступке и сећање на жртве. Будуће читаоце упознали су најпре с условима у којима је створена НДХ и њеним расним законодавством, срачунатим да створи привид законске основе за прогон и ликвидацију „непоћудних“, потом са настанком логора, животом у њему, коришћењем логораша у логорским радионицама, судбини деце, начину уморства заточеника, потресним изјавама преживелих, планском уништавању свих сведочанстава о почињеном злочину, очајничком пробоју преосталих логораша, именима и кратким биографијама највећих злочинаца и најодговорнијих званичника НДХ, раду републичке истражне комисије, накнадним откривањем масовних гробница, подели јединственог Спомен-подручја Јасеновац након распада југословенске државе, називима девет гробних поља у оквиру Спомен-подручја Доња Градина. Оваквим одабиром тема и структуром у излагању добијен је заокружен историографски текст, разумљив онима који о Јасеновцу нису знали много, али и користан свима који би желели да знају више. Истовремено, текст

делује веома умерено, будући да је став према злочину недвосмислен, као што је неупитно и саосећање аутора са жртвама, допуштено иначе и у научној историографији, али да нема непотребних патетичних исказа или било каквог „мрзитељског“ тона. Приметно је, такође, да се аутори нису одређивали према актуелној расправи о броју српских жртава у НДХ, нарочито у Јасеновцу, што сматрамо рационалном одлуком, с обзиром на то да о овакво сложеном питању не може бити дискутовано у оквирима једне изложбе и у њеном пратећем каталогу. Управо зато, скрећемо пажњу на то да, помињући 700 хиљада убијених у комплексу логора Јасеновац, од чега 366 хиљада у Доњој Градини, колеге нису тврдили да ове податке и саме усвајају, него да су они написани на централном панелу Спомен-подручја. Исто се може рећи и за закључак Земаљске комисије Хрватске за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, која је – упркос јасном ставу да број жртава не може бити прецизно утврђен – изнела претпоставку да их је могло бити између 500 и 600 хиљада. Имајући у виду карактер изложбе, колеге се у свом тексту нису одређивале ни према проблемима везаним за одсуство иницијативе Врховног штаба НОВЈ да Јасеновац буде ослобођен, одлуку послератних власти да сви остаци логора буду уништени и чињеницу да Јосип Броз Тито никада није обишао ово страстише, најстрашније према начину убијања заточеника, како су и сами закључили.

Имајући све наведено у виду, са задовољством препоручујемо овај текст за публикавање, надајући се притом да ће се са садржином каталога упознати што већи број читалаца, а изложбу видети што већи број посетилаца.

С поштовањем,

Београд, 11. март 2020.

Проф. др Мира Радојевић
Филозофски факултет у Београду